

Donnik M. Modern Leisure of Pupil in the Social Hostel for Orphans

The article includes analysis of the concepts of «leisure» and «free time». The author is drawn to scientists who study the concept of recreational activities of people of different ages, including recreation for children, adolescents, young and middle-aged and elderly.

The author dwells on the specifics of social hostel for orphans and children deprived of parental care, defines the purpose of the institution – the adaptations of persons aged 15 to 23 years and their preparation for independent living.

The main focus of the article is given to the analysis of data a survey of students from social hostel for orphans and children deprived of parental care.

The author uses its own questionnaire containing ten closed questions. The study involved 60 students of social hostels.

Analysis of the survey led to the conclusion that most of the pupils want do nothing while relaxing third of the respondents have more than four hours of free time. More than half of respondents rarely take part in recreational activities and almost half of pupils have never want to engaging in social activities.

One-third of residents in choosing leisure want nothing to do.

Analysis of attitude people to their own of free time – half of the respondents assessed their leisure «excellent» half «good» and «satisfactory».

The author also draws attention to the appointment of a social worker in the organization of recreational activities. The social worker should form many motives of pupils; their ability to detect and inform about the activities of leisure facilities in the city.

Key words: leisure; free time; social hostel for orphans and children deprived of parental care; polimotyvovanist (the enumeration of motives).

Стаття надійшла до редакції 14.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

С. В. Зубченко, Н. Є. Тимошенко

**ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ ЯКІ ВИХОДЯТЬ З-ПІД ОПІКИ
ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ**

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя стає надзвичайно актуальною. Це особлива категорія дітей, які гостро потребують соціального захисту та підтримки від держави, адже при виході в

самостійне життя у них виникає чимало матеріальних, педагогічних, правових, соціально-психологічних проблем.

Після випуску з інтернатних закладів для його вихованців настає складний період самостійного життя. Вони стикаються з різноманітними проблемами, які стають на перешкоді до умов соціальної адаптації. Більшість дітей зазнає глибокої кризи, яка породжена труднощами соціалізації, та й саме суспільство, зачасти, виявляється неготовим прийняти дану категорію як повноцінного члена суспільства.

Проблеми підготовки вихованців інтернатних закладів, до самостійного життя знайшли відображення у працях вчених, зокрема: О. Безпалько, О. Денисюк, О. Вакуленко, Н. Комарової, О. Артюх, С. Свириденко, Л. Канішевської, Л. Байбородової, Л. Єременко, О. Ігнатової, Л. Кузьменко, Б. Кобзаря та ін. Основи соціально-правового захисту дітей та молоді представлені у роботах: Н. Агаркової, О. Караман, І. Ковчиної, Ж. Петрочко. Особливості особистісного розвитку дітей-сиріт в умовах інституційного виховання визначили І. Дубровіна, Н. Толстих, А. Прихожан, В. Мухіна.

Метою статті є на основі аналізу наукових джерел з даної теми, визначено та обґрунтовано проблеми дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя.

Вихованці інтернатних закладів помітно відрізняються від тих дітей, які зростають в умовах сімейного благополуччя. Економічні, соціальні, психологічні проблеми, з якими стикається така дитина, впливають на формування її життєвих орієнтирів; деформують соціальні установки; ускладнюють процеси пристосування до життя у соціумі, оскільки в неї відсутні навички самостійного життя, уміння побутового самообслуговування, позитивні стереотипи сімейних стосунків. Як наслідок, діти якими опікувалися в інтернаті, виявляються неготовими, до самостійного життя із настанням повноліття.

На основі аналізу нормативно-законодавчого поля та наукових джерел [4; 1] до дітей, які виходять з-під опіки можна віднести таку категорію: діти-сироти; діти позбавлені батьківського піклування.

Ми будемо дотримуватись визначень, які подано саме у даному Законі.

Вихід вихованця з інтернатного закладу стає завершальним етапом його життя під супроводом персоналу інституції. Головне життєве завдання, що постає перед випускником – стати повноцінним самостійним членом суспільства. Але, на жаль, головне завдання відразу перетворюється на головну життєву складність, зумовлену *суб'єктивними* (брак навичок самостійності, нерозуміння себе, особистих бажань, нахилів та інтересів, обмеженість соціальної мережі підтримки) та *об'єктивними* (невідповідність визначених законодавством матеріальних гарантій реальній підтримці, існуючі в суспільстві інституційні стигми «вихованець інтернатного закладу», «дитина-

сирота») чинниками, що додатково ускладнюють соціальну інтеграцію та знижують їх мотивацію до самостійності [10].

Варто відзначити, що у значній кількості випускників інтернатних закладів виникають проблеми адаптації до життя за його межами, через відсутність необхідних вмінь та навичок. Саме соціальна адаптація залежить від міри сформованості у вихованців навичок самостійно вирішувати питання організації власного побуту, життєзабезпечення, уміння формувати соціальні зв'язки. Відповідно, якщо дані навички не сформовані, то відбувається зворотній процес – соціальна дезадаптація.

Сам процес соціальної дезадаптації ми можемо прослідкувати в проблемних життєвих ситуаціях дітей, які виходять з-під опіки, до самостійного життя: *пошук житла; продовження освіти; працевлаштування; юридичні проблеми; проблеми міжособистісних відносин; несформованість побутових навичок; психологічні проблеми; проблеми в створенні власної сім'ї.*

Далі ми розглянемо більш детально кожна з них.

- *пошук житла.* Відсутність власного житла, переважно, спричиняє ряд інших проблем, пов'язаних із адаптацією до навколишнього соціуму, хоча Конституція України зазначає ґрунтовні положення щодо права дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування та захищає їхні житлові права державою [9]. Однак, нажаль, це не свідчить про те, що у цієї категорії дітей відсутні проблеми у сфері захисту охорони прав на житло, зокрема, це стосується передачі дитячого житла в оренду з боку правочинників та забезпечення дітей соціальними гуртожитками.

Ми вважаємо за доцільне відзначити, що дуже частими є випадки, коли батьки, позбавлені батьківського піклування, продають квартиру без відома дітей. І, відповідно до цього, соціальні сироти мають дуже ранній досвід боротьби за житло та прописку. Також маємо зазначити, що дискусивним та неврегульованим залишається питання щодо утримання житла, право на яке набули діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, та особи з їх числа, до моменту їх повноліття, а також щодо погашення заборгованості за квартирну плату та комунальні послуги, що існувала на момент переходу такого житла у власність дитини.

Отже, початок самостійного життя стає випробуванням для кожного випускника інтернату. Адже, більшість із них не мають куди подітись. Для таких молодих людей єдиним варіантом не залишитися на вулиці є перспектива вступити до навчального закладу та влаштуватись в гуртожиток або піти на роботу.

- *продовження освіти.* Освітня дезадаптація обумовлюється тим, що життя без сім'ї в умовах тривалої соціальної ізоляції, в обмеженому замкнутому колективі поступово звужує можливості формування особистості, сприяє згасанню мотивації до інтелектуального вдосконалення.

Відповідно, значна кількість вихованців інтернатних закладів змушені здобувати професії, які їм не подобаються через складність вступу та неможливість отримати бажаний фах у престижних навчальних закладах; перспективу безкоштовного проживання у гуртожитку; не завершення з різних причин навчання у закладі, де здобуває освіту після інтернату.

Одним з важливих аспектів вихованців старшого віку інтернатних закладів є те, що вони не бачать необхідності продовження освіти, посиляючись на відсутність серйозної матеріальної підтримки для подальшого навчання та перспектив отримання житла [7, с. 63–66]. За таких умов діти орієнтуються на середньо-спеціальні робочі професії, які не конкурентоспроможні на ринку праці, а це, в свою чергу, пряий шлях до безробіття.

- *працевлаштування.* Випускникам інтернатних закладів складно влаштуватися на роботу.

До вирішення даної проблеми залучаються соціальні інституції, які сприяють працевлаштуванню випускників інтернатних закладів, наприклад: «Молодіжна біржа праці»; Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі ЦСССДМ); Центри зайнятості та ін.

На основі аналізу наукових досліджень з даної проблеми [8; 10] ми вважаємо за доцільне представити найбільш типові форми роботи, які використовують спеціалісти соціальної сфери, а зокрема, ЦСССДМ та показати їх ефективність. Дослідники В. Лазаренко та К. Луб'яна [8] запевняють, що фахівці використовують традиційні форми роботи та майже не впроваджують спеціальні послуги для даної цільової аудиторії. Вони вважають, що до таких форм відносяться: індивідуальні консультації; консультації спільно з іншими спеціалістами; індивідуальні бесіди; групові тренінги. Переважними формами надання послуг є: співпраця з навчальними закладами; інформаційні послуги; співпраця з іншими службами (центр зайнятості); профорієнтаційна робота; безпосереднє працевлаштування; психологічне консультування; влаштування в навчальні заклади.

Маємо зауважити, що самі діти оцінюють таку допомогу як малокорисну, оскільки вони носять загальний характер та не стосуються вирішення особистих проблем і не задовольняють індивідуальних потреб кожної дитини [8].

- *юридичні проблеми.* Вони зумовлюються перш за все: низькою поінформованістю про те, як вирішувати житлові та майнові проблеми; судові процеси з питань житла та спадщини призводить до того, що молода людина не може захистити свої права; нездатністю отримати соціальні грошові виплати через відсутність прописки. Також виникають проблемами з оформленням документів щодо повернення батьківських прав та оформлення прав дитини-сироти. Молоді люди в більшості не знають, куди необхідно звернутися у випадку отримання пенсії у разі

втрати годувальника; чи до вирішення проблем з розшуку родичів [5, с. 178].

- *психологічні проблеми.* Проблеми, в основному, проявляються в дезадаптованості до життя за межами інтернату у «вільному» суспільстві. Адже, у інтернатних закладах, як правило, діє «госпітальний» принцип організації життєвого простору, що не сприяє успішній соціалізації особистості. Вона характеризується страхом перед можливими перешкодами влаштування у житті внаслідок штампу «випускник інтернату» та стереотипного сприйняття інтернатних дітей як злодіїв та правопорушників; відсутності рідних, які могли б надати підтримку та впевненість у завтрашньому дні. До психологічних проблем також, можемо віднести проблеми у пошуці супутника життя; небажанням та невмінням дотримуватись норм спільного проживання. У випускників інтернатних закладів спостерігається страх перед самим самотійним життям [2, с. 108].

Ми погоджуємось з думкою О. Клименко, який до психологічних проблем включає рольову дезадаптацію [7, с. 65]. Науковець зазначає, що у дітей, які перебували на вихованні в державних установах, виникають проблеми при засвоєнні рольових стереотипів поведінки: дівчата не відрізняються від хлопці ні поведінкою, ні манерою спілкування, у порівнянні з їх однолітками вони рішучіші й агресивніші. З іншого боку, випускники інтернатних закладів характеризуються підвищеною тривожністю, а часто і не впевненістю в собі. Автор вважає, що до суттєвих проблем можна віднести невміння спілкуватися та встановлювати взаємостосунки; відсутність навичок швидкої адаптації до самотійного прийняття рішень; подолання життєвих труднощів і проблем.

- *матеріально-економічні проблеми.* Система підготовки до дорослого життя дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування досить проста. Перед тим, як стати на самотійний шлях, випускник інтернату отримує комплект нового одягу та взуття, одноразову грошову допомогу в розмірі двох прожиткових мінімумів, документи про навчання, різні довідки. Після цього молода людина на умовах квоти, на основі вступних іспитів, базової загальної середньої освіти та повної загальної середньої освіти може вступати до професійно-технічного навчального закладу чи до вищого навчального закладу [3], що трапляється вкрай рідко, отримує місце в гуртожитку на повне державне забезпечення. Сюди входить безплатне проживання, харчування, підвищена на 50% стипендія, а також виплачується 100% заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики, матеріальна допомога, безоплатне оздоровлення. Ми маємо зазначити, що більшість пільг та видів соціальної підтримки, зазначена категорія дітей може отримувати за умови, якщо вони продовжують навчатись після випуску з інтернатних закладів, але, наразі, у дітей спостерігається досить низька мотивація до цього.

Як показують дослідження (О. Балакіревої, О. Яременко та Н. Дудар) було з'ясовано, що «вихідної» допомоги вистачає лише на 1-2 тижні, після виходу з інтернату, потім не вистачає грошей на харчування; на ліки та лікування [2, с. 110].

- *несформованість побутових навичок.* Перш за все ця тенденція спостерігається у відсутності навичок самостійності в різних сферах життя. У випускників інтернатних закладів виникають проблеми у плануванні та організації свого часу.

Значна кількість випускників, по закінченні інтернатного закладу, не отримують навіть елементарних знань про особисту гігієну; профілактику розповсюдження захворювань та санітарні норми [2, с. 912]. Маємо зауважити, що характерним для дітей являється відсутність позитивного досвіду ставлення до здоров'я та несформованість уявлення про способи його збереження.

Для молодих людей властиві відсутність життєво-побутових навичок: приготування їжі, прання, прибирання та користування побутовими приладами, що у родині, зазвичай, робиться природним шляхом – в процесі виховання та накопичення інформації.

Також спостерігаються проблеми в організації спільної діяльності з іншими людьми, що проявляється у неузгодженості власних та спільних інтересів, у неготовності до пошуку шляхів взаєморозуміння, взаємодопомоги та співробітництва, а також у відсутності до проблем і потреб близьких людей. На нашу думку, це може впливати на проблеми у створенні власної сім'ї.

- *проблема міжособистісних відносин.* У вихованців шкіл-інтернатів, наявна проблема спілкування як з однолітками, так із дорослими. Багато хто з молодих людей не знають як звернутись до чужої людини та висловити їй власну думку або бажання [2, с. 89–90].

Американські вчені І. Джоунс та Г. Вуллі, які є розробниками соціальних реабілітаційних програм для дітей-сиріт, наголошують на тому, що дана категорія набагато гірше вміє опановувати себе, концентруватися, а тим більше – планувати та передбачати результати своїх вчинків. Вони не готові сприймати себе, самостійно працювати та отримувати задоволення від своїх здобутків. Внаслідок інституалізації найбільше страждають вміння будувати міжособистісні стосунки: з одного боку дітям бракує довіри до людей, з іншого – вони легко піддаються впливу; вимагають підвищеної уваги, проте самі залишаються емоційно «глухими» до почуттів інших людей; рідко знаходять собі пару [6, с. 5].

Як правило, у цієї категорії молодих людей більшість означених проблем поєднані в комплексі, що вкрай загострює ситуацію. На нашу думку, вони не спроможні їх вирішити власними силами.

- *проблема в створенні власної сім'ї, тобто сімейна дезадаптація.* Однією з успішних умов соціальної адаптації дітей з інтернатних закладів є їх підготовленість до сімейного життя. Часто

зустрічається така проблема, як відмова жінки, яка виховувалась у інтернатному закладі, від своєї дитини. Основними причинами, на їх думку, є відсутність упорядкованого житла, матеріальної підтримки та стереотипу материнської поведінки. Проте, через відсутність прикладу гармонійного співіснування чоловіка та жінки в родині, випускниці інтернатних закладів не можуть вжитися з представниками протилежної статі, тому найпростішим виходом із самотності вбачають народження власної дитини [7, с. 63–66].

Отже, ми може засвідчити, що це найвагоміші проблеми, які стають на перешкоді до входження в повноцінне самостійне життя випускників інтернатних закладів.

Маємо зазначити, що на практиці ці проблеми вирішуються як державними так і громадськими організаціями. Значні зрушення в даній сфері дали запровадження Закону щодо наставництва, яке діє на благодійній основі. Але, на жаль, дане питання залишається ще на досить проблемному рівні. Тому, наразі держава шукає альтернативу інтернатним установам, де діти зможуть повноцінно розвиватися і мінімізувати проблеми, які стають на шляху до соціальної інтеграції.

Перспективами подальшого дослідження є розробка комплексної програми підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя.

Список використаної літератури

1. Артюх О. Р. Підготовка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до самостійного життя : метод. рекомен. / О. Р. Артюх, О. В. Вакуленко, Н. М. Комарова та ін. – К. : СОС Дитячі Містечка, 2016. – 140 с. **2. Балакірева О. М.** Вихованці інтернатів про себе і своє життя / [Балакірева О. М., Яременко О. О., Дудар Н. П. та ін.]. – К. : Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 134 с. **3. Вступ** за квотами в 2016 році – механізм для пільгових категорій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://redpresa.ua>. **4. Закон** України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342-IV від 13.01.2005. [Електронний курс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. **5. Капська А. Й.** Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : [навч. посіб.] / А. Й. Капська, І. В. Пеша. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 232 с. **6. Кияниця З.** З речами на вихід... / З. Кияниця, О. Швед // «Права дітей». – 2010. – № 2 (10) – С. 4–7. **7. Клименко О. Ю.** Проблеми соціальної адаптації випускників інтернатних закладів / О. Ю. Клименко // Соціологічні дослідження проблем сучасного суспільства. – 2010. – № 16. – С. 61–68. **8. Лазаренко В.** Потреби дітей-сиріт в сфері соціальної інтеграції та працевлаштування / В. Лазаренко, К. Луб'яна // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. : зб. наук. пр. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2014. – С. 43–46. **9. Ослон В. М.** Особенности

решения задач ранней зрелости выпускниками различных форм альтернативной заботе / В. М. Ослон // Психология и социология. – 2010. – Режим доступа : <http://www.rusnauka.com>. **10. Соціальна інтеграція випускників інтернатних закладів [Електронний ресурс].** – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Зубченко С. В., Тимошенко Н. Є. Проблеми дітей які виходять з-під опіки до самостійного життя

У статті, на основі аналізу наукових джерел та контент-аналізу нормативних документів, визначено проблеми дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя: пошук житла; продовження освіти; працевлаштування; юридичні проблеми; психологічні проблеми; несформованість побутових навичок; проблеми міжособистісних відносин; проблеми в створенні власної сім'ї. Дані проблеми детально обґрунтовано та з'ясовано їхній вплив на інтеграцію, а також соціальну адаптацію зазначеної категорії. Наведено приклад вирішення проблем дітей, в державній організації: Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Розглянуто найбільш типові форми роботи, які використовують спеціалісти соціальної сфери та визначено їх ефективність. З'ясовано зрушення, які відбулись в даному напрямку: запровадження Закону щодо наставництва, яке діє на благодійній основі.

Ключові слова: діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, діти, які виходять з-під опіки, життєві проблеми.

Зубченко С. В., Тимошенко Н. Е. Проблемы детей, которые выходят из-под опеки к самостоятельной жизни

В статье, на основе анализа научных источников и контент-анализа нормативных документов, определены проблемы детей, которые выходят из-под опеки к самостоятельной жизни: поиск жилья; продолжения образования; трудоустройство; юридические проблемы; психологические проблемы; несформированность бытовых навыков; проблемы межличностных отношений; проблемы в создании собственной семьи. Данные проблемы подробно обосновано и выяснено их влияние на интеграцию, а также социальную адаптацию указанной категории. Принимая во внимание научные исследования, по данному вопросу, приведен пример решения жизненных проблем детей в государственной организации: Центре социальных служб для семьи, детей и молодежи. Рассмотрены наиболее типичные формы работы, которые используют специалисты социальной сферы и определена их эффективность. Выяснено изменения, которые возникают при решении данных проблем: введение Закона о наставничестве, которое действует на благотворительном основании.

Ключевые слова: дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки, дети, которые выходят из-под опеки, жизненные проблемы.

Zubchenko S., Tymoshenko N. The Problems of Children who Care Leavers for Independent Life

In article on the basis of analysis of scientific sources and content-analysis of normative documents the problems of children who leave care for independent living: housing search; continuing education; employment; legal issues; psychological problems; aborted domestic skills; interpersonal problems; problems in the creation of their own family. These problems details are substantiated and elucidated their influence on integration and social adaptation of this category. Focuses on the influence of subjective (lack of skills, lack of understanding yourself, personal desires, aptitudes and interests, limited social support networks) and objective (non-compliance with certain legal guarantees for the real support of the society institutional stigma "pupil in a boarding school", " child-orphan") factors in the emergence and aggravation of problems in the audience. Whereas scientific studies on this issue, an example of solutions to the problems of children in the state of the organization: Center of social services for family, children and youth. The most typical forms of work used by the experts of the social sphere and defined their effectiveness. Clarified the developments that have taken place in this direction: the introduction of the Law in respect of mentoring which operates on a charitable basis.

Key words: child-orphan, children deprived of parental care, children who care leavers, life's problems.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Безпалько О. В.

УДК 37.013.44:37.018.36

Н. А. Коношенко, Н. О. Дудкіна

**СПЕЦИФІКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ,
ЯКІ ВИХОВУЮТЬСЯ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ**

Зміна парадигми освіти в українському суспільстві визначає новий характер функціонування та розвитку вітчизняної системи освіти. В процесі реорганізації системи освіти особливо актуальними стають питання соціалізації дітей взагалі і дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема.

Вивченню передумов виникнення біологічного та соціального сирітства, пошукам засобів його подолання і забезпечення соціальної адаптації знедолених дітей присвятили свої дослідження Л. Артюшкіна, В. Виноградова-Бондаренко, Л. Канішевська, В. Оржеховська, І. Пеша, Н. Побірченко, Н. Сейко, С. Харченко, В. Яковлева, І. Янченко й ін.